

PROCES KOLONIZCIJE

V srednjem veku je podoba slovenskih dežel najbolj spreminjal proces kolonizacije, saj je naseljevanje novih priseljencev vplivalo na gostoto naseljenosti, na oblike naselij, na načine obdelovalne zemlje in tudi na način življenja ljudi. Kolonisti so vplivali na kulturo, na način obdelovanje zemlje, način življenja ljudi in kulturo ter jezik. Kolonizacija je kot zgodovinski proces vplivala tudi na družbeno premoženje in strukturo ljudi.

Ločimo več tipov kolonizacije. Včasih je bilo naseljevanje neorganizirano (ljudje so se naseljevali iz lastnih nagibov), včasih načrtno (plemstvo je zaradi pomanjkanja delovne sile kmete preselilo v oddaljene kraje). Bila je notranja, če se je naseljevalo domače prebivalstvo, ali zunanja če so se naseljevali ljudje iz tujih dežel.

Na slovenskem ločimo štiri faze kolonizacije:

1. faza: Starejša slovenska kolonizacija 6. - 9. stol.

Naselitev je zajela ozemlje, ki so bila naseljena že v antiki in primerna za obdelovanje. Ne gozdnat ampak rahlo gričevnat teren. Izogibali so se ravnin, ki so bile nevarne zaradi številni roparskih plemen, ki so še vedno pustošila po Evropi. Nastajala so gručastega naselja (strnjene skupine hiš). Na najstarejšo fazo kolonizacije kažejo imena, ki so jih slovenski naseljenci prevzemali od staroselcev in krajevna imena, oblikovana in izpeljana iz besed Selo.

faza: Notranja in zunanja kolonizacija 10. - 13. stol.

Napredek v poljedelski tehniki je omogočil boljši pridelek, kar je omogočilo tudi povečanje prebivalstva. Srednjeveška kolonizacija je v slovenskih deželah v tem času dosegla vrhunec. Primernih zemljišč za naseljevanje je bilo dovolj. Nastajala so številna naselja, ki imajo še danes v poimenovanju besedo vas ali Dorf. Poleg domačih kolonistov se je večalo tudi število priseljencev iz nemških dežel. Te so pripeljali novi, nemški zemljiški gospodje s svojih posestev. S tem se je začela germanizacija. Na severu slovenskega naselitvenega območja se je podoba prvotno naseljenega ozemlja povsem spremenila. Prve vasi nemških kmetov so nastajale tudi na strjenem slovenskem ozemlju, na Dravskem in Soriškem polju, na Kočevskem in v okolici Trbiža.

faza: Višinska kolonizacija 13. - 15. stol.

Ker so bile naravno ugodne površine za obdelovanje zemlje že poseljene, so se selitveni tokovi usmerili v višje ležeče predele. To fazo imenujemo višinska kolonizacija. Naselja so nastajala okoli

1000m nad morjem, manjše zaselka in samotne kmetije so naseljenci postavljali na gozdnih posekah. zato imena Novaki, Novinem Rovtarji. Število naselij se zelo povečalo in doseglo marsikje tudi preseglo število današnjih.

Najintenzivnejša je bila kolonizacije na Pohorju, Kobanskem, v Mežiški dolini in nekaterih predelih Gorenjske. Prenehal je val nemških naseljencev, razen na Kočevsko, kjer so ostali do druge svetovne vojne. 14. stol. je znano kot stoletje kuge, ki je morila po Evropi in zdesetkala prebivalce celo za tretjino.

faza : Dodatna kolonizacija po 16. stol.

Pojavljala se je v več različnih oblikah in valovih, segala pa na že naseljena območja, kot dodatna kolonizacija in v širša naseljena območja, rovtarska kolonizacija. Pomemben val so bili begunci iz hrvaških in srbskih dežel, ki so bežali pred Turki, od tod tudi imena Hrovat, Horvat, Skok.. Naseljevali so se v Beli krajini, v spodnji dolini Krke, na Dravskem polju in tudi na Krasu. Del organiziranih priseljencev Uskokov si je pridobil privilegije, saj je prevzel nase breme obrambe pred Turki. Pomemben element dodatne kolonizacije so bili novi družbeni sloji kajzarjev in viničarjev.

Z izoblikovanjem sistema mejnih krajin se je na slovenskem ozemlju hitro širil fevdni sistem, že od 9. st. dalje. S podeljevanjem kraljeve zemlje, za katero je veljala vsa tista, ki še ni imela lastnika, je nastala mreža zemljiških posestev, ki so predstavljale gospodarske, upravne, sodne in vojaške enote. Z njimi so se pojavili prvi gradovi. Razdeljevanje zemlje je na Slovensko pritegnilo številne plemiške družine iz notranjosti nemških dežel. Od Istre do Gorenjske je imela posest družina Walmar – Orlamünde, na zgornjem Štajerskem Eppensteini, v Podravju ter Celjski in Ljubljanski kotlini Spainheimi. Rodbina Andesch-Meran iz Bavarske se je utrdila na območju Kamnika, pozneje tudi drugod na Kranjskem in v Istri. Pod vladavino mejnih grofov Trangau je Karantanska krajina pred koncem 12. st. prerasla v vojvodino Štajersko. V srednjem Posočju so se v 12. st. utrdili Goriški grofje, katerih rod izvira iz Bavarske. V začetku 11. st. se je začel vzpon mogočega rodu Heme Krške, ki je s porokami združila veliko posest od Furlanije do Sotle in od Donave do Gorjancev z jedrom v Savinjski krajini. Moška stran rodu je naglo izumrla in Hema je leta 1043 ustanovila ženski samostan v Krki na Koroškem z ogromno posestjo. Salzburški nadškof je samostan leta 1072 razpustil in ustanovil Krško škofijo. S Heminim rodом in zapuščino je povezan vzpon nekaterih pomembnih fevdalnih družin, zlasti Vovberžanov in Višnjegorskih, pa tudi Celjskih grofov. Fevdalna struktura slovenskega ozemlja se je do konca 11. st. zaokrožila, a se je tudi v poznejših stoletjih spreminjala.

Kolonizacija, torej načrtno preseljevanje večjih skupin prebivalstva, na še prazna ozemlja, se je v slovenskih deželah končala do leta 1500. S tem se je ustalila slovenska etnična meja, ki je ostala do

danes skoraj nespremenjena. Na okrog 24.000 km ozemlja so v 15. in 16. stol. poleg tujerodnega meščanstva in plemstva živeli pretežno Slovenci. Na podeželju sta bili izjemi le nemška prebivalstvena otoka na Kočevskem in na Sorškem polju. Meja ozemlja, na katerem je živelo največ 500.000 ljudi je potekala:

- na zahodu ob meji med ravnino in hribovitim območjem ter Krasom od Tržaškega zaliva do Karnijskih Alp;

- na severu od Šmohorja po Ziljski dolini do Beljaka, po severnem robu Celovške kotline do Osojskega jezera, od Šenturške do Štalenske gore po severnem robu Gosposvetskega polja, nato na Svinjo planino, dolino Meže in južni rob Labotske doline, na Golico in po grebenih Kozjaka na severno podnožje Slovenskih goric;

- na jugu in vzhodu je meja z Ogrsko tekla od Monoštra mimo Dolnje Lendave do Mure, nato pa po današnji državni meji, z izjemo Metlike, ki se je Kranjski priključila sredi 15. stol. in izločitvijo Žužemberka in okolice Prezida in Čabra. V Istri je potekala meja med Slovenci in Hrvati od Snežnika do reke Dragonje. Največji del tega ozemlja je spadal v Habsburške dedne dežele (dedovanje po Celjskih in Goriških grofih) . V začetku 16. stol. (1521) je pod Habsburžane izpod Beneške oblasti prišlo še Tolminsko in Bovško ozemlje, Prekmurje in Porabje pa je spadalo k Ogrskemu kraljestvu.

Do konca 19. st. se je med slovenskimi in nemškimi naseljenci izoblikovala jezikovna meja, ki je potekala po črti Ziljske Alpe, Dobrač, mimo Beljaka na Osojske Ture, severno od Gospe Svete na Štalensko goro, Svinja planina in Golica, severni rob Kozjaka in Slovenske gorice do Radgone.